

beraren jatorria, oiñetxea, abizena agertzen dau. Ikurdia norberaren aurretikoen ezaugarria da irudiz landua edo jantzia, abizen izenpetua.

Ondorenak. Zer atara ete-daikegu esan dogunaz? Gure aurretikoai jarraiturik, arduratu gaitezala geiago gure jatorriaz; egin dagiala bakoitzak bere jatorri-zugatza, erderaz “árbol genealógico” deritzona, eta antxe agertuko yakoz ainbat eta ainbat bere odoleko euskal-abizen: gure txikitasunean, abizenetan beintzat beste edozein erri besteko aberatsak ba-garata. Aal dagianak, atara dagizala gure basarri-etxeen argazkiak, fotografiak, erretratuak, basarri-aurreak eta arek euki daikezan aparteko esku-lanak, erti-lanak, euskal-jatorriai izena emon dautseenak batez be basarri-etxeak dira-ta. Eta iñok ez dagiala esan gai au “desfasatua” dagoanik, erti-lanak, edozein erriren istoria-barruan, leengo, gaur eguneko eta betiko dira-ta.

Gerra jauna: geure eskerrona agertzen dautsugu zure lan bikaiñagaitik. Agur eta txalo zuri, euskaldunon eta Arrasaterren izenean.

ALTUBEREN TESTAMENTUA OROITARAZIZ

Luis Villasante

Gernikarra naizenarren, nik ez nuen Altube jauna Gernikan ezagutu. Haren ezagutza geroztikakoa dut. Txikitan Arantzazura etorri, eta komentuan, apaiz ikasketak egiterakoan, Altuberen zenbait liburu irakurri eta sakontzeko aukera izan nuen. Honela izan zen ene lehenbiziko ezagutza Altubekin.

Pertsonalki, berriz, aurpegiz-aurpegi, 1952. urtean ezagutu nuen bera; eta ez hemen, Frantziako Paben baizik. Place Clemenceau, Hotel de l'Europe deritzaion ostatu etxean. Urte har-

tan Frantziara itzuli bat egiteko egokiera izan nuen, eta orduan, Altube non zen jakinik, bisitatxo bat egin nion. Aspaldidanik enetzat maitagarri eta beneragarri zen jauna, aurpegiz ikusteko eta ezagutzeko zoria izan nuen. Urte asko bota zituen han, herbestean. Geroago Gernikara itzuli zen, eta bai Gernikan eta bai Euskaltzaindiko batzarreetan ere berriz ikusi eta tratatu nuen, baina beti bakanka, mehatz eta denbora gutiz.

Gernikan biziagatik, bera mondragoitarra zen, arrasatearra. Eta bere jaioterria ez zeukan saltzeko. Eta okasioa zetorkion une guztietan aipatuko zuen. Frantzian zegoen denboran, liburuxka bat atera zuen frantsesez. Eta hara zer dioen 98. orrialdean. Latinezko esaera bat aipatzen du: "Solus labor parit virtutem, sola virtus parit honorem". Eta segidan hauxe dio: "On la lit sur la façade d'une vieille maison d'Arrasate, ville laborieuse du très laborieux Pays Basque".

Eta segitzen du oraino: "Dans la même ville on entend un vieux dicton basque qui, sous forme plus lapidaire, exprime une idée analogue: *Jan ta lan*. Il faut manger et travailler. Ce vieux dicton, par son sens, peut être considéré comme une curieuse anticipation de la moderne aspiration, aujourd'hui en vogue, de l'élévation du niveau de vie et de production".

* * *

Nik ez dakit zergatik, baina badira Euskal Herrian zenbait herri, nortasun berezi baten jabe direnak. Eta herri hoietako semeak jaioterriaren harrotasuna erakusten dute beti. Herri hoiien artean Mondragoe da nabarmenenetako bat. Garribai-k bere obra guztien aitzinean ipiniko dizu nongotarra den. Eta harrigarriago dena, baita Domingo Bañez, teologo handi eta Santa Teresa Avilakoaren direktore espiritualak ere. Bera ez zen hemen jaioa, baina hemendik zuen bere jatorria, eta hark ere jatorri hori ez zuen saltzeko, nunbait.

Aspaldidanik herri langile, urduri, bizkor, burdinolez eta lantegiz betea dugu Mondragoe. Eta gaur? Guztiok dakigu zernolako handitze eta hazitze miresgarria ezagutu duen azken

urteotan. 30.000 bizilagun izango ditu gaur. Koperatiben esperimentzia beste inon baino urrutiago eta aurrerago eraman du Mondragoek.

Ezin ahaztuzkoa dugu Arrasate euskal literaturan. Gari-bai, Juan K. Gerra, Altube: hirukote maitagarri honen oroitzapena ez da sekula euskaltzaleen bihotzetan itzaliko. Baita Barrutiak ere (euskerazko teatroari hasiera eman zionak), zer-ikusi handia du herri honekin, hemen bizi bait zen iskribau. Eta hoiiek guztiak baino lehenago, XV. mendean, hor dira Mondragoe erre zeneko kantak, euskal literaturan ditugun lore pitxirik zaharrenetakoak. Eta orain bizirik direnen artean ere euskal idazle arrasatearrak ez dira falta. Zilegi bekit Jokin Zaitegi eta Gaizka Barandiaran-en izenak aipatzea. Eta oraino beste euskaltzale suharren izenak ere esango nituzke, baina dena aipatzerik ez dago.

Gaur bezalako hazitzerik, ordea, ez du sekula ezagutu Mondragoek. Eta hauxe da gure kezka. Orain arte hemen beti bizi-bizirik gorde den euskaltasun hori, hazitze horrek berorrek ez ote digun jango. Herri honek euskaldun iraungo ote du, gero? Gaur-eguneko aurrerapenen uholdeak, bizimolde berriaren astinduak, ez ote du gure euskera itoko? Bai. Beldur izatekoa da.

Eta bide gurutze larri honetan, euskera zaintzeko eta salbatzeko, zer jokabide hartu, arretaz eta buru-bihotzez begiratu beharra dago. Hain zuzen, hortarako Altube jaunaren erakutsi nagusiak gogoratzea ondo baino hobeto etorriko zaigu. Bera bait da Euskaltzaindiak bere lehen aroan euki dituen gizon argienetakoa eta jakintsuenetakoa, eta euskeraren bizi-tzaren problema hontaz inor ez bezala kezkatu dena. Behin baino gehiagotan azaldu izan ditut Altube jaunaren ikusmoldeak; euskera bizia gorde, zaindu eta indartzeko berak proposatzen zituen bideak (Ikus "Euskera" 1963-1964, 293-313; 1971, 77-83). Laburpen trinko bat baizik ez dut hemen egingo.

Honako hiru puntu hauetan bilduko nuke nik, euskera bizkortu eta salbatzeko Altubek ematen duen dotrinaren muina:

1) Lehenik. Guztien gainera eta aurretik, aho hizkuntzari eman behar zaiola lehen tokia. Hizkuntzak ezpainetan erabiltzeko eginak direla, eta hori gabe ez direla deus ere. Engainu ikaragarria izango litzateke, beraz, liburu piloak euskeraz ateratzeaz dena eginik dagoela uste izatea. Irakurri eta idatzi, gainera gauza da, bigarrena. Oso axola handikoa, noski, baina hitz egitearen gainera eta ondorengo etorri behar duena. Hitz egiteak huts egingo balu, beste hori ez litzateke deuse-tarako. Irakurri eta idazteak, hitz egin gabe, ez du euskera salbatuko.

2) Bigarrena. Baina irakurri eta idazteak ere badu bere axola. Beti handia, eta gaur handiagoa, kultura hain zabaldu-rik den aro honetan. Zer moduzko literatura nahi zuen Altubek euskerarentzat? Garbikeria zen orduko giroa. Idazlerik gehienek hortik jotzen zuten. Bide hau kaltegarria zela kargutu zen bera, eta hori aldarrikatzen du bere obra guztietan. Herriko hizkuntzan lur harturik eta sustraiturik diren hitzak, nahiz eta erderatikoak izan, errespetatu eta hainbat hartu behar ditugula esaten digu behin eta berriz eta aspertzeko. Eta arrazoi hau ematen du: hitz hoiek geureak ditugula, euskerak beretu dituenak direla.

Kultura, teknika eta jakintza sailean euskeran nabari den hitzen falta erremediatzeko, ingelesaren bidea proposatzen digu Altubek. Hau jartzen digu eredu eta bide erakusle bezala. Ingelesak ez du higuinik, hitzak —behar direnean— nondiknahi hartzeko eta etxeratzeko. Bakar bidea, besteen bide zabaletik aldendurik ibiltzea, oraintxe izango litzaziguke inoizko kaltegi-rena. Hauxe da Altuberen iritzia. Ez dugula iritzi hau behar hainbat kontutan hartu, gauza jakina da. Hitzen kontuan idiekiera gehixeago eukitze horrek, Altubek uste zuen bezala, euskeraren bizitzari ez kalte, baina mesede egingo zion seguru aski.

3) Hirugarrena eta azkena: Euskera idatziaren batasuna. Badirudi puntu hau aurreko punduen kontra doala, baina ez. Honek ez ditu aurrekoak ezeztatzen eta haiek ere ez hau; eta Altubek ongi zekian hori. Idazten dena denontzat idazten da,

eta horregatik euskera mota berdin bat behar dugu hortarako, idatzizko zereginetarako, alegia. Idazte kontuan batasun bide hori hartzen dute hizkuntza guztiek. Eta euskerarentzat ere hori hartzea hil edo biziko gauza dela, eta lehenbai-lehen egin beharrekoa zela, garbi ikusten zuen Altubek. Idatzizko beharretarako tresna batua, egokia eta trebea egiten asmatzen ez badugu, hilotzik geldituko zaigu euskera, aguro gainera. Ez da hau nik esana, Altube jaunak baizik. Altubek gai hontaz ugari utzi du idatzirik. Nik pasarte bat aldatuko dut xoilki. Horra haren hitzak, bizkaierazko bere euskalkian esanak: "Gogoan euki daigun egi itzal au: gaur eguneko giza-artu-emonetarako, batasunezko eta errijaz adiskide bizi dan idatz-izkerarik euskeraan aurkitzen ez padogu, gura nai ez, erdereetara joko dogula danok, utsune ori beteteko. Zoritzarrez, egi itzal eta samin orren ondorenak, larregi ere agiri dira, daborduko ere, euskaldunon artean" (Ikus Altubek Euskaltzaindian egindako sarrera-hitzaldia, "Euskera" 1921, lehen zenbakia, 3-49).

Altube jaunak hitz hauek esan zituela 50 urte paseak dira. Hontan ere jaramon handiegirik ez diogula egin, aitortu behar da.

* * *

Erakutsi hauek ditugu Altuberen testamentua bezala. Hirugarren puntuaz (batahunarenaz, alegia) eraskin gisa zertxobait adierazi nahi nuke, eztabaida garratzak sortu bit dira gure artean, eta zenbaitzuk ez diren gauzak zabaldu eta sinestarazi nahi dituztelako.

Altube jaunak esan digun bezala, euskera idatziaren batasuna egitea gauza premiatsua dela uste du Euskaltzaindiak. Eta hain zuzen, hori uste duelako, langintza honi lotu zaio. Garbi ikusten du, hori gabe, hizkuntza batek ez duela gaur etorkizunik. Ez da gai, alegia, eskolan irakatsia izan dadin, ez da tresna egokia idatzizko beharkizunetarako eta zabalkunderako. Altubek

begi erneaz orain dela 50 urte ikusi eta esan zuena, Euskaltzaindia egitera jarri da. Ez du berak bakarrik egingo, ez bait da hau berak bakarrik egin lezakeen lana. Baina bide erakusle edo gidari bat egonezik, ez da egingo. Eta erantzukizun hori, berari dagokiolako, beregain hartu du Euskaltzaindiak.

Eta, jaunak, zintzoki eta leialki haxe esan nahi dizuet. Euskeraren bizitza salbatzea eta indartzea dugu lan hontan geure asmo eta kezka bakarra. Badakit gure ahalak eskasak direla, ez direla gure asmoen parekoak. Baina Euskaltzaindia, sorrera egunetik egotzi zitzaion betebeharra bete nahiz dabila. Eta egun hartatixe dauka Euskal Herriarekin zor hau: idatzizko zereginetarako tresna batua gertutzeko zorra. Batasun honek, beste aldetik, ez du esan nahi etxeko hizkera eta euskalkiak gutietsi edo baztertu behar direnik.

Oker adituak argitzeko eta zuzentzeko, esan behar dut, gainera, batasun moldagintza hontan Euskaltzaindia ez dagoela inongo taldekeriari lotua. Euskera bera lotua ez dagoen bezala. Euskera, guztion ondarea da, herri baten ondasuna da. Sines-tunek eta sinesgabeek, politika alderdi guztietakoek, nekazari-ek eta ola-gizonek, gizarte maila batekoek eta bestekoek, denek osatzen dute herria. Eta hizkuntza, orobat, denon ondasuna da. Ondasun orokorra. Denon gainetik dena.

Asmo orokor honekin ari da Euskaltzaindia lanean.

Ondotxo dakit nik zer-nolako harriak jaurtitzen dizkiguten sarritan, bai ezkerretik, bai eskuin aldetik, eta horrexegatik gauza hauek esan beharra zegoen. Zintzoki esan eta bir-esan nahi dut, bada, Euskaltzaindia, bere langintzan, ez dela inoren morroi, ez dagoela taldekeriari eta alderdikeriari lotua. Euskaltzaindiak euskera eta euskerari oso-osoa begiratu behar diola, eta halaxe egiten duela bere lana.

Han ez zaio inori galdetzen sinestedun ala sinestegabe den, edo zein politikakoa den. Ez gara hortarako biltzen. Herri baten ona zaintzeko, hizkuntza zaintzeko ardurak biltzen gaitu han. Ardura horrek, maitasun horrek biltzen gaitu. Ba ote da

gauza ederragorik? Bestela, berriz, gizartean bizitzea ere ez litzateke posible izango. Esan nahi dut: hontan edo hortan iritzi desberdina dugulako, guztion diren gauzetan ere zatikaturik ibiliko bagina, nola gizartean elkarrekin bizi? Zorionez, hertsikeria horrentzat Euskaltzaindian ez dago lekurik. Gainera, Euskaltzaindiak ez dio inori batasun gauzetan iritzi desberdina edo bestelakoa izateko eskubiderik ukatzen. Baina nor bere iritziaren alde jokatzekoan, inor beztutzea, inor iraintzea, ez direnak esatea, hori ez, hori ez da libre, ez da kristauki eta gizonki jokatzea.

Eta euskera ez ditzagun bestelako gauzekin nahas. Ez erlijioarekin, ez politikarekin, ez ideologiekkin. Guztiona da. Herri baten ona da. Eta dioedan hau berdin diot nahiz alde batetik nohiz bestetik nahastutzen dabilzanengatik.

Gauza labur baina beharrezko hauek esan nahi nituen arrasatear prestu eta argi baten oroigarria egiterakoan. Etorri ere, hark irakatsitakoaz bete-betea bat datoz eta.

Eta honenbestez, eta bukatzeko, mila esker denoi. Mila esker egun hauetako jaialdi, hitzaldi eta ospakizun zoragarri hauek antolatu dituzten guztiei. Eskerrik beroenak batez ere Arrasateko Udalari, Euskaltzaindiari egin dion harrera ezin hobeagatik.